

SVRSISHODNOST KAO VID INTRAPERSONALNE DAROVITOSTI

Rezime: U radu se daje deo preliminarnih nalaza jednog šireg eksplorativnog istraživanja čiji je predmet svrsishodnost kao vid intrapersonalne darovitosti, u okviru koga se traži odgovor na pitanje: koliko je prisutna orijentisanost darovitih aspiracijama ka promenama društva, kulture, okruženja, odnosno koliko je kod darovitih prisutna svrha kao darovito samoregulisanje. Pošlo se od pretpostavke da daroviti imaju aspiracije ka promenama orijentisane ciljevima, da manifestuju svrsishodnost kao vid intrapersonalne darovitosti. Cilj istraživanja je da se sagleda u kojoj meri se samoregulisanje u domenu aspiracija koje se odnose na svrhu života, smisao, životnu satisfakciju razlikuju u odnosu na ostale studente iz uzorka. Sagledavano je koliko se daroviti od drugih ispitanih razlikuju prema oblicima svrsishodnosti i da li se daroviti orijetisani aspiracijama razlikuju u svojim subjektivnim značenjima svrhe, ili životne satisfakcije. U istraživanju je učestvovalo 724 studenta (Filozofski fakultet u Novom Sadu (N=374), Učiteljski fakultet u Beogradu (N=73), Visoka škola strukovnih studija za vaspitače u Vršcu (N=53), Filozofski fakultet u Nišu (N=169) i Prirodno-matematički fakultet u Novom Sadu (N=55). Studenti sa prosečnim uspehom iznad 9,00 uzeti su kao potencijalno daroviti, kao kategorija koja se potvrdila akademskom uspešnošću (N=128; 17,7%). Kao instrument korišćena je modifikovana skala Likertovog tipa od S. Moran (2009) kako bi se procenilo u kojoj meri ispitanici osećaju da su pronašli smisao, da su identifikovali svrhu za koju misle da čini dobar smisao njihovog života. Teorijsku osnovu istraživanja čini Gardnerovo shvatanje intrapersonalne sposobnosti, a osnovni nalazi odnose se na: nađena statistička značajnost razlika u korist akademski darovitih studenata nije tolika da bi se njeno pojavljivanje moglo dovesti u vezu samo sa darovitošću.

Glavne reči: intrapersonalna darovitost, svrsishodnost, moralna samoregulacija.

---

1. Uvod

Interesovanja za pitanja moralne darovitosti, ne slučajno, okupiraju pažnju kako istraživača, tako i društvene javnosti. Neki od razloga nalaze se u činjenici da su ista retka i da se zbog toga, uglavnom, mogu svrstati u grupu eksplorativnih, jer nema dovoljno elemenata za sigurnije hipoteze, kao ni mogućnosti za komparacije nalaza istraživača, jer su nacrti istraživanja i njihova struktura, pa i elementi u istima toliko različiti da se meta analizama teško dolazi do podataka koji bi bili upotrebljivi u pomenutom smislu. A tu su i druge teškoće koje, inače, važe i za druga istraživanja vezana za oblast društveno-humanističkih nauka. Ali, nalazi istih, ipak, uzeti su u obzir i pomogli da se svrha definiše kao snažna intrapersonalna inteligencija, značajna za osobe koje imaju potrebu da daju moralni doprinos svetu (Erikson, 1968), kao potreba pojedinca da bude drugima koristan, dakle, da svoje

---

¹g_gojkov@mts.rs

potrebe potčini potrebama drugih (Eisenberg & Fabes, 1992; Greenacre, 1956; Kagan, 1989). Empatija je jedan od aspekata moralne orijentacije, odnosno vid emocionalne komponente moralne darovitosti koji se izražava na način da mladi mogu bolje od drugih da shvataju sebe, svoje mogućnosti, kao i isto to kod drugih osoba na brižan način, sa izrazito izraženom empatijom (Zahn-Waxler, Radke-Yarrow, Wagner, & Chapman, 1992), a mnoga istraživanja naglašavaju i njihove izražene sposobnosti u postavljanju ciljeva sebi (Walker & Pitts, 1998), u razumevanju namera (Fischer & Pipp, 1984), u samoregulaciji (Eisenberg & Fabes, 1992) i u upornosti (Parks, 1986) i doslednom samoshvatanju. Samoshvatanje se definiše kao razumevanje i davanje smisla budućem razvoju, dakle kao svrha kojom se razvoj individue kristališe i usmerava. Danas, smatraju mnogi autori, mladi bi trebalo što pre da imaju razvijene sposobnosti samoshvatanja, jer se svrhom, samoshvatanjem ne samo razjašnjava, kristališe pravac delanja, nego postoje nalazi istraživanja kojima se tvrdi na je ovo svojstvo značajno jer svrha kristališe razvoj tako što integriše ličnost (Damon, 2008; Moran, 2009b; Quaglia & Cobb, 1996; Rathman, 2005).

Nalazi mnogih istraživanja potvrđuju tezu o značaju svrhe, smisla života za psihološki razvoj i stabilnost (Harlow & Newcomb, 1990; Ryff, 1989, Bundick, Yeager, King & Damon, 2009, Eccles, 2008, Colby & Damon, 1992; Hart & Fegley, 1995, prema: S. Moran, op. cit.). Ali pomenuta i druga istraživanja konstatuju da veliki broj osoba ne uspeva da dostigne ovu intrapersonalnu integraciju. Ovo se posebno odnosi na osobe koje su više okrenute ka ličnim ciljevima (lične koristi), a manje na ono čime mogu da prevaziđu sebe, odnosno na ono što sami mogu da pruže drugima. Dakle, moglo bi se reći da većina dobro shvata sebe, ima definisane želje usmerene ka svojim potrebama, ali ne i prema drugima, u smislu potreba za doprinosom drugima (Gestdottir & Lerner, 2007), čime je, u stvari, nagoveštena, ako ne i definisana granica moralne darovitosti.

2. Svrha kao moralno samoregulisavanje darovitih

Moralna darovitost obuhvata nameru/svrhu koja se u literaturi o darovitima asocira sa talentom i visokim postignućima; naglašava snagu volje da se dâ pozitivan, prosocijalan doprinos društvu (Moran, 2009a; Renzulli, 2002). Lični talenat obuhvata „izuzetnu sposobnost da se izaberu i da se postignu teški životni ciljevi koji su u skladu sa nečijim interesovanjima, sposobnostima, sistemom vrednosti, i kontekstima” (Moon, 2003: 5, prema: S. Moran, op. cit.). Torensovim „osobama van granica”, koji su puno postigli za vreme svog života, zajedničko je to što su imali jasnu nameru/svrhu (ibid.). Darovitost u domenu morala često se fokusira na način na koji su intelektualno daroviti osetljivi na druge (Silverman, 1994) ili misle ili prosuđuju o pitanjima morala (Rest & Narvaey, 1995; Sisk, 1982; Tirri & Nokelainen, 2007, prema: S. Moran, op. cit.). Ovi pristupi naglašavaju način na koji pojedinci *shvataju* situacije i moralne implikacije istih: kako jedna osoba vidi smisao svog okruženja. Intrapersonalnom darovitošću kao vidovima moralne darovitosti smatraju se tolerancija, kreativnost i motivacija da se društvo ili kultura promene. Imati cilj je oblik intrapersonalne darovitosti ka boljem (S. Moran, op.

cit.). Ukupan efekat pomenutih pristupa odnosi se na način na koji pojedinci vide moralne probleme i kako reaguju na iste, a korak dalje odraz su načina koji isti vidi smisao života uopšte, kao i svog životnog puta. Ipak, i pored isticanog značaja ove sposobnosti, malo je istraživača posvećeno pitanjima moralne darovitosti (Michaelson, 2001, *ibid.*).

Definisanje pojma svrhe ističe u prvi plan značaj posebne sposobnosti, koja se, kao i drugi vidovi darovitosti, izjednačava sa dostizanjem ekspertskog nivoa mnogo ranije nego što je to u skladu sa normama (Bloom, 1985; Feldman, 1986, prema: S. Moran, *op. cit.*). Tako se svrha definiše kao izvanredno ili prevremeno dostignuće, čime se naglašava da se i ova sposobnost poput drugih karakterisitka darovitih prepoznaje po karakteristikama ranijeg manifestovanja. Tako se dijapazon darovitosti širi van prodora akademskih postignuća i na područje liderstva i moralnosti (Morgan & Gardner, 2006). Ovo je argument više za novije teorije darovitosti koje, uz uzimanje u obzir sposobnosti, naglašavaju i značaj načina na koje pojedinci koriste svoje sposobnosti, u konstruktivne društvene svrhe (Renzulli, 2002).

Do sada su poznati klasični pristupi ispitivanju moralne darovitosti – testovi intelektualnih sposobnosti i moralnosti iz aspekta aktivnog moralnog odnosa pojedinca prema ciljevima koji idu ka interesima šire zajednice (Colby & Damon, 1992; Hart & Feglez, 1995, prema: S. Moran, *op. cit.*). Smatra se da se moralna darovitost fokusira na: (1) dela i posledice; i (2) vrednosti i ciljeve zbog kojih takva dela i nastaju; motivaciju; posebno na aspekt unutrašnje motivacije (Ryan, 1970). A pitanje motivacije posmatrano sa teorijskog stanovišta naglašava vezu potreba pojedinca i uticaje spolja (Bandura, 1989; Ryan & Deci, 2000). Istraživanja moralne darovitosti dosta pažnje poklanjaju nastojanjima da se opiše i objasni pojam intrapersonalne darovitosti u psihološkim teorijama. Konstatuje se da se pristup „pomerao” od tradicionalnih teorija do novijih gledišta; da početna Gardnerova teorijska određenja polaze sa stanovišta da intrapersonalna inteligencija zavisi od procesa koji omogućavaju razlikovanje sopstvenih osećanja, da se razvija iz sposobnosti razlikovanja ugodnosti i neugodnosti i delovanja na osnovu tog razlikovanja, a na najvišem nivou razlikovanje sopstvenih osećanja, namera i motivacije, što po Gardneru dovodi do duboke samospoznaje. Značajna za temu ovoga teksta su Gardnerova novija stanovišta u kojima se naglasak stavlja na ulogu koju intrapersonalna inteligencija ima u izgradnji sopstvenog misaonog modela i sposobnosti da se na osnovu tog modela donose ključne odluke o sopstvenom životu, kao i da ista u Gardnerovoj teoriji ima poseban značaj i omogućuje da ličnost spozna sopstvene sposobnosti i upotrebi ih na najbolji način. (Z. Krnjajić, prema: Gojkov, 2017). Takođe se ističe da je Howard Gardner u svom pluralističkom viđenju inteligencije, razrađenom i predstavljenom u okviru teorije o multiploj inteligenciji (višestrukoj ili viševrstnoj, engl. „multiple intelligences”), prvo izdvajao sedam vrsta relativno nezavisnih inteligencija (Gardner, 1993), a kasnije je produžio ovaj niz (Gardner, 1999). Svaka od izdvojenih inteligencija osobena je po svojoj neurofiziološkoj zasnovanosti, razvojnom putu i simboličkom predstavljanju i svaka od njih naročito se angažuje u nekim naukama i oblastima učenja i rada. Stoga, za

svaku od njih, na ovim osnovama, možemo izvoditi posebne vaspitne i pedagoške implikacije.

U sklopu personalnih inteligencija Gardner razlikuje intrapersonalnu i interpersonalnu inteligenciju, smatrajući pritom da postoji mnogo različitih oblika personalnih inteligencija. Svaka kultura ima svoj simbolički sistem i svoj način interpretiranja iskustva i onog što bismo mogli nazvati „sirovim materijalom” kojim operiše personalna inteligencija. Po Gardnerovoj oceni, u odnosu na druge forme inteligencije, kao što, su na primer, prostorna ili telesno-kinestetička, koje je nešto lakše identifikovati i porediti u različitim kulturama, personalna inteligencija je osobenija, teže ju je porediti, a ponekad, čak, ona ili neke njene forme mogu da budu neprepoznate od strane pripadnika neke druge kulture (Z. Krnjajić, prema: Gojkov, 2017).

Istraživanja moralnosti uzimaju za primer ljude koji su uradili nešto moralno inspirativno i pokušavaju da motivaciono objasne ta dela putem ispitivanja vrednosti i ciljeva – o čemu ljudi brinu i smatraju da je bitno, i kako strukturiraju svoje napore da bi ih uskladili sa tim vrednostima. Neke osobe smatraju da je moralna dimenzija situacija i dela najbitnija, i oni grade svoje ličnosti i dela da bi dali primer za tu moralnu dimenziju (Colby & Damon, 1992). Dok je intelektualna darovitost motivisana učenjem i školskim postignućima (Dai, Moon & Feldhusem, 1998), moralna darovitost je motivisana „činjenjem dobra”. Moralna darovitost naglašava snagu volje da se da pozitivan, prosocijalan doprinos društvu (Moran, 2009a; Renzulli, 2002; Winner, 2000).

Sternbergova trijarhična teorija sposobnosti, naglašavanjem uloge metakomponenti koje se izjednačavaju sa intrapersonalnom darovitošću, uzima se kao još jedan ugao teorijskog okvira ovoga istraživanja. Noviji psihološki (Moran, Gardner) pristupi razmatranju odnosa darovitosti i intrapersonalne inteligencije naglašavaju ulogu svrhe u darovitosti kao izvanrednog i ponekad ranog postignuća u moralnoj upotrebi intrapersonalne inteligencije, pri čemu se svrha shvata kao aspekt intrapersonalne inteligencije, i određuje kao unutrašnji, samomotivacioni i samoodrživi vodič koji pomaže osobi da uvidi svoj doprinos svetu. U socijalnom okruženju ljudi moralno zasnivaju na formalnom i neformalnom kodeksu ponašanja koje grupa prihvata. Pravila su poznata, i ljudima se sudi u zavisnosti od toga kako se pridržavaju istih. Većina pravila je univerzalna, a ljudi *reprodukuju* i moralni kodeks svoje kulture putem svojih stavova i dela. Ali moralno daroviti pojedinci su retki i to su oni pojedinci koji gledaju dalje od trenutnih pravila, tragajući za moralnim mogućnostima za veće uključivanje u društvo ili za nove kulturne oblike razmišljanja ili ponašanja (Colby & Damon, 1992; Michaelson, 2001). Za njih je karakteristično da se fokusiraju na interakciju i stvaranje novih vidova moralnosti u njihovom socijalnom okruženju. Ovo se, pre svega, odnosi na značajne promene kao što je bilo ukidanje ropstva ili uvođenje društvene svojine i sl.

Moralna dimenzija postaje cilj, stapa se u moralnu darovitost tek onda kada obuhvati nameru ili svrhu, što je jače, manje vezano za konkretne pojave, a u istraživanjima darovitih nađeno da se vezuje sa visokim postignućima u ostvarenju životnih ciljeva koji su u skladu sa interesovanjima, sposobnostima, sistemom vrednosti i kontekstom (Moon, prema: S. Moran, op. cit.). Tako se u literaturi kao

primeri navode Torensove „osobe bez granica”, koje su se visoko ostvarile, a za koje je karakteristično da su imale jasnu nameru, svrhu. Svrha, dakle, ima u sebi jasan cilj koji motiviše i u tom smislu postaje standard koji reguliše ponašanje, odnosno moralno samoregulira ličnost.

U istraživanjima su se kao oblici i sadržaji svrhe identifikovali:

- svrha usmerena na aktivnosti za koju postoji intrinzična motivacija;
- svrha kao pokretač posledica na okruženje;
- svrha kao davanje smisla delanju; pomoć drugima, oseća da je budućnost samoregulirana (Bandura, 1989);
- svrha kao oblik ekstrinzične motivacije, ili integrisane regulacije (Ryan & Decu, 2000); mešavina identiteta i delovanja (Colby & Damon, 1992); dela vezana za nameru postaju navika (S. Moran);
- ciljevi orijentisani ka promenama.

Svrha ima lično značenje, stimuliše delovanje i odnosi se na doprinos (Damon, Menon & Bronk, 2003), karakteriše se kao interni moralni kompas, samoregulira ponašanje. Još je Aristotel rekao da su osobe sa svrhom zapažene kao one koje imaju za cilj nešto vredno bavljenja u životu, što se povezivalo sa dobrim karakterom.

Svrha zahteva integraciju tri dimenzije:

- *namera*, delovanja;
- *angažovanje*, koje odvaja svrhu od sanjarenja;
- *praktično rezonovanje o širem društvenom planu*, koje razlikuje svrhu od ka sebi usmerenoj koristi (v. Moran, 2009a).

Značajno je naglasiti da samo osobe koje imaju sve tri dimenzije visoke prepoznatljive imaju svrhu. Oni kojima su ove tri dimenzije niske imaju oblik koji prethodi svrsi. Svrha, integrisana sa sve tri dimenzije nije uobičajena – samo 25% mladih ima svrhu (Damon, 2008) i tvrdi se da je ona oblik intrapersonalne darovitosti (Moran, 2009a). Svrha se razvija tokom života, a smatra se da adolescencija može biti kritičan period za manifestovanje svrhe (Damon, 2008), a i dosta zavisi od kulturnih normi. Razvijanje ka sebi orijentisanom životnom cilju je dobro prihvaćena kulturna norma u SAD (Moran, 2009a). Tako bi se moglo dalje zaključiti da su namere, kao značajan indikator svrhe usmerene ka promenama, oblik svrsishodnosti koji traži ozbiljan korak od sanjarenja do integrisane namere. Dakle, smatra se da postoji jače izražen, „elitniji” određ moralno darovitih ličnosti, koji se razlikuje od većine osoba, usmerenih ka zajedničkim ciljevima i prepoznatljivim po poštovanju društvenih normi, ustaljenih pravila, institucija i postojećeg poretka, što u praktičnom smislu znači stvaranje porodice, materijalnu sigurnost, profesionalno ostvarenje i sl. Smatra se da je tek nekolicina osoba sa jasno izraženom svrhom života u smislu koji je prethodno definisan i koje pokušavaju da pomeraju stvari, menjaju poredak. A aspiracije da se nešto promeni zahtevaju više od ličnosti, uključujući i sposobnost da vidi sebe i da bude agent u još nerealizovanim situacijama (Erikson, 2007, prema: S. Moran, op. cit.), radoznalost (Kashdan & Steger, 2007, ibid.) i samo polazno ponašanje. Ciljevi orijentisani ka promenama zahtevaju istinsko *samo--regulisanje* zbog toga što trenutna situacija daje veoma malo spoljnog regulisanja koje bi bilo od pomoći (Deci, Koestner & Ryan, 1999;

Ryan & Deci, 2000, prema: S. Moran, 2010a,b) i često predstavlja velike izazove (Putnam, 2007, *ibid.*).

Ciljevi orijentisani ka promenama se najčešće izučavaju u pogledu multikulturalne tolerancije i društvene pravde u slučaju da oni čine da više ljudi imaju pristupa resursima (Moran, 2010a,b) ili kreativnosti, ako preobražavaju način na koji ljudi razmišljaju u nekoj simboličnoj oblasti (Moran, 2010a,b). Iako ne mogu svi ljudi čiji je cilj orijentisan ka promenama da imaju integrisane sve dimenzije svrhe, naročito kod adolescenata čije su svrhe u razvoju, većina istorijskih primera ličnosti, koje su bile akteri promena, imale su jasno izražene karakteristike svrsishodnosti (Gandi, Martin Luter King, Sesar Čavez i dr., a istorijske figure sa kreativnim svrhama su: Pikaso, Isak Njutn, Tomas Edison, Šekspir, Ajnštajn i dr.).

U prilog ovome idu i nalazi istraživanja (Gojkov i Stojanović, 2017) koje je rađeno na prigodnom uzorku studenata iz regiona jugoistočne Evrope (N-973), među kojima je 182 potencijalno darovitih, odnosno sa prosečnom ocenom iznad 9,00, dakle, sa izraženim akademskim performansama. Posmatrana je interkulturalna senzitivnost darovitih studenata u kontekstu aktuelnih migracionih procesa, sa ciljem da se analizira njihova sposobnost prihvatanja pluralističkih ideja i preispitivanje suprotne argumentacije darovitih, iz ugla izraženosti tolerantnosti na različitost i sl. Osnovni nalaz odnosi se na sledeće: postoje statistički značajne razlike (male ili srednje) u vrednovanju pozitivnih i negativnih interkulturalnih efekata u korist darovitih u pogledima na imigracione tokove. Daroviti nalaze više pozitivnih efekata za EU, a na prvom mestu se među ovim ističe jačanje multikulturalnosti u EU. Nešto detaljnije, daroviti studenti razlikuju se od ostalih u sledećem: daroviti studenti, posebno društvenih i humanističkih grupa i fakulteta smatraju da se procesi mešanja kultura ne mogu i ne treba da zaustavljaju, jer se različiti vidovi približavanja na ovaj ili onaj način vremenom odvijaju, posebno danas, kada je svet umrežen i globalizovan. Tako nam se u skladu sa Kelijevim pogledom na ličnost, dozvoljava da i sami, u skladu sa savremenim shvatanjima psihologije ličnih konstrukata, alternativnim konstruktivizmom, gledamo sa jednog ili drugog kraja kontinuuma, koga smo prethodno pomenuli (interkulturalno-nacionalno), kao i da uzmemo u obzir da su sva naša opažanja otvorena prema ispitivanju i ponovnom razmatranju, te da u izvesnim trenucima mogu da izgledaju krajnje preobražena, naravno uz dovoljno inventivnosti da ih konstruišemo drugačije. Značajno je da su daroviti studenti ispoljili, onako kako sadašnjost, vreme postmoderne zahteva, promišljeni odnos prema pluralizmu i toleranciji, te da shvataju da pluralistička tolerancija ne znači da je sve u redu i da sve treba da se prihvati, dakle, da se pluralistička tolerancija gaji upoznavanjem sa heterogenošću tipova diskursa i jezičkih igara. Ovo u kontekstu istraživanja intrapersonalne darovitosti može da se uzme kao indikator da ovako izražena interkulturalna senzitivnost može da znači da su daroviti razvili sposobnost da se bore za sopstvena ubeđenja, smisao, svrhu.

Nalazi iz druga dva istraživanja (Gojkov i Stojanović, 2012) daju dokaze da se daroviti odlikuju visokim sposobnostima, kritičkim rasuđivanjem i nose vrednosti koje su u suštini smisla njihovog života i od kojih je mali korak u pravcu spremnosti da daju prednost interesima socijalnog bića svoga okruženja i šire, što bi se moglo uzeti kao moralni putokaz njih samih, a biti i putokaz i za razvoj društva. Ispitanici

od „ponuđenih” vrednosti u postmodernom pluralizmu konstruišu sopstvene sisteme, te se svaki od njih do izvesne mere razlikuje u odnosu na druge, ali se uočava i grupisanje vrednosti pri čemu se ističe dominacija kritičkog u odnosu na konformističko mišljenje i jače naglašena spremnost žrtvovanja za više ciljeve, članova MENSE (ibid.).

Prihvatanje pluraliteta, kao odlika kognitivnih struktura darovitih, kao osnova za tumačenje nalaza vezuje se i za nalaze istraživanja (Sternberg, Grigorenko i Zengova, prema: Đurišić-Bojanović, op. cit.) kojima se tvrdi da holistički i integrativni oblik mišljenja pozitivno korelira sa kreativnim, apstraktnim, složenim, neobičnim načinima rešavanja problema, dok je analitički oblik mišljenja vezan za jednostavnije, naučene, konkretne pristupe. Istraživanja kompleksnog integrativnog kognitivnog stila vode u pravcu da osobe sa jače izraženim dimenzijama apstraktnog mišljenja mogu bolje da prihvate pluralnost ideja, a iz ugla personalnih karakteristika ličnosti sa kompleksnim integrativnim stilom, što bi odgovaralo darovitima i moglo bi se uzeti kao još jedan korak ka razumevanju nalaza ovog istraživanja (ibid.).

Na kraju skromne skice teorijskog okvira ovoga istraživanja značajno je pomenuti još nekoliko detalja o shvatanju svrhe na kojima je i poznata autorka S. Moran zasnivala svoja istraživanja, a koja su bila osnova i za naša prethodna istraživanja, kao i osnova za izbor pristupa u ovom istraživanju, izboru metoda, instrumenata i dr., a koji se odnose na sledeće:

Svrha se smatra složenim konstruktom i pored svoje forme ima i dimenzionalnost, te je istraživači pokušavaju dihotomizovati i do neke mere uopštavanjem ove dihotomije (visoke i niske kategorije svrhe) dolaze do operacionalizacije dimenzija (namere, angažovanja i prosocijalno razmišljanje). Za nas je ovo značajno jer se prihvatanjem ove operacionalizacije može u pojednostavljenoj šemi jasnije videti suština kategorisanja odgovora ispitanika koji bi se mogli podvesti pod pojam dimenzija svrhe. Seana Moran (2009) je u svojoj operacionalizaciji videla formu svrhe na sledeći način:

- orijentacija svrhe života ka sebi praćena je visokim namerama, visokim angažovanjem i visokim prosocijalnim ponašanjem,
- svrha zaustavljena na snu ima visoke namere i visoko prosocijalno rasuđivanje, ali nisko angažovanje,
- ka sebi orijentisan cilj ima samo visoko izražene namere, a ostale dimenzije su nisko izražene,
- površno bavljenje smislom, svrhom ima samo visoko izraženo angažovanje, pokušaje da se nešto ostvari od zamišljenih namera, ali ostale dimenzije nisu dovoljno izražene,
- vizija ima sve dimenzije nisko izražene, te po pravilu ostaje neostvaren san, i
- zanošenje ima pokušaje da usmeri angažovanje u pravcu ostvarivanja nekog smisla, svrhe, namera, ali te namere nisu jasno definisale sadržaje, nešto na šta se osoba fokusira i što joj je smernica za delanje, ne razlikuju se od osećanja identifikovane svrhe, koja se odnosi na percepciju i vrednovanja događaja, te u suštini ostaju zanos koji se ne pretvara u

orijentir koji će pokretati i povezivati namere i angažovanja u pravcu prosocijalnih ciljeva (Seana Moran, prema: Gojkov i Stojanović, 2013).

Za razumevanje nalaza istraživanja koje se u ovom tekstu prikazuje značajna je prethodna napomena o operacionalizaciji jer je ista u suštini različitih formi svrhe i čini jasnijim oblike manifestovane u ovom istraživanju. Moran je navedene forme videla u tesnoj vezi sa svrhom na sledeći način:

Onima kojima nedostaje samo jedna dimenzija – imaju samo orijentisani životni cilj, san koji prevazilazi samu ličnost, i površno bavljenje. Značajno je naglasiti da *ka sebi orijentisan životni cilj* ima sve elemente svrhe, osim prosocijalnog razloga: mlada osoba najviše značaja pridaje samoj sebi. San koji prevazilazi samog sebe ima sve elemente svrhe osim angažovanja, površno bavljenje ima sve elemente svrhe osim namere, iako se mlada osoba bavi aktivnostima koje uključuju druge ljude. A iza prethodnog sledio bi zaključak o primarnom značaju namere, koja u sebe uključuje i svest osobe o sebi kao akteru koji promišlja o sopstvenim aktivnostima, te prema ovome nedostajanje jedne od dimenzija svrhe u površnom bavljenju smislom, samu svrhu dovodi u pitanje, jer je time ograničen smisao aktivnosti osobe, odnosno osoba ne može da uvidi smisao svoje aktivnosti na način koji očekuje da se aktivnosti podese u pravcu svrhe. Ovo se tumači kao niska intrapersonalna inteligencija ili slabo samorazumevanje. Unutrašnji moralni kompas nije uvek lako odrediti, posebno se ne možemo sigurno osloniti na izjave ispitanika, što je vrlo značajno metodološko pitanje. Potrebno je, dakle, imati sigurnije podatke o svim dimenzijama svrhe. Bez jasno konceptirane i izražene namere ostale dimenzije, aktivnosti i prosocijalni razlozi nisu dovoljni za zaključivanje o svrsi. Isto ovo važi i za ostale vidove operacionalizacije. Moglo bi se iza prethodnog zaključiti da *ka sebi orijentisan san*, iako sa visokim namerama bez ostale dve dimenzije svrhe – *angažovanje i prosocijalni razlozi*, ostaje suviše udaljena od svrhe, odnosno bez pomoćne komparativne kategorije za ovu vrstu darovitosti. Dakle, o njoj se ne može govoriti kao o darovitoj osobi. Ovakvi slučajevi svrstavaju se u formu „nenamenska” ili bez svrhe. Ovo je bio jedan od osnovnih razloga što se u ovom istraživanju prihvata dvodimenzionalna teorija formi svrhe koja počinje sa izraženim namerama, fokusira se na razlike u angažovanju – aktivnosti koje su usmerene ka ostvarenju namere i ka prosocijalnim razlozima. U teorijskom modelu koji čini osnovu ovoga istraživanja čine 4 forme svrsishodnosti:

- svrha, čija je suština u posledicama koje prevazilaze lične interese, a čini bitni razlog u životu jedinke i motiviše je da se posveti i angažuje u relevantnim aktivnostima;
- „san koji prevazilazi samu ličnost” je forma u kojoj nameri da se utiče na svet, okolinu, nedostaje angažovanje na ostvarenju snova;
- „ka sebi orijentisan životni cilj” sa suštinom u identifikovanju sa određenim smislom i početak prvih koraka u angažovanju, ali sa primarnim sopstvenim interesom; i
- „bez svrhe”, sa suštinom bez jasne orijentacije u smislu prosocijalnih namera (S. Moran, op. cit.).

Važno bi bilo na ovom mestu pomenuti nalaze jednog istraživanja u kome su se deskriptivnom analizom potvrdili nalazi drugih istraživanja, pre svega Seane

Moran (op. cit.), po kojima su daroviti sa jače izraženom svešću o tome ko su oni pronašli način da integrišu nešto lično i značajno u njihovu viziju sutrašnjice i sa aktivnostima koje su im bile dostupne i koje su bile u funkciji drugih ostvarivali svoje namere. Nismo mogli da zaključimo odakle dolazi individualnost ovih svrha. Svrha kao konstanta nije varirala u zavisnosti od pola, uzrasta, zanimanja, niti u odnosu na uspeh na studijama. Zaključeno je da bi bila potrebna istraživanja sa jačim fokusom na elementu idiosinkrazije koji je izrazito manjstet, zaključiti koji od posmatranih faktora svrhu, kao vid intrapersonalne inteligencije, kao vid visoko izraženih intrapersonalnih integracija namera, angažovanja i prosocijalnih razloga značajnije nijansiraju u grupi darovitih kojoj pripadaju. Ostalo je, dakle, za druge istraživačke poduhvate fokusirati značaj idiosinkrazije za manifestovanje oblika intraspektivne inteligencije, odnosno svrhe, smisla usmeravanja životne energije, što je bilo, jedan od motiva i za ovo istraživanje.

3. Metodološki okvir

U ovom tekstu će se dati samo neki nalazi o jednom pitanju iz pomenutog eksplorativnog istraživanja čiji je predmet svrsishodnost kao vid intrapersonalne darovitosti, u okviru koga se traži odgovor na pitanje: *koliko je prisutna orijentisanost darovitih u aspiracijama ka promenama društva, kulture, okruženja, odnosno koliko je kod darovitih prisutna svrha kao darovito samoregulisavanje*. U istraživanju se pošlo od pretpostavke da daroviti u odnosu na druge studente imaju jače izražene aspiracije ka promenama orijentisanim ciljevima, da manifestuju svrsishodnost kao vid intrapersonalne darovitosti. Sagledavano je koliko se daroviti od drugih ispitanih razlikuju prema oblicima svrsishodnosti i da li se daroviti orijentisani aspiracijama razlikuju u svojim subjektivnim značenjima svrhe, ili životne satisfakcije. Moralna darovitost shvaćena je kao namera/svrha koja se u literaturi o darovitim asocira sa talentom i visokim postignućima; naglašava snagu volje da se dâ pozitivan, prosocijalan doprinos društvu. Darovitost u domenu morala fokusira se na način na koji su intelektualno, akademski daroviti osetljivi na druge, ili misle, prosuđuju o pitanjima morala, naglašavaju način na koji pojedinci *shvataju* situacije i moralne implikacije istih: kako jedna osoba vidi smisao svog okruženja. U ovom tekstu posmatraće se samo nalazi koji pokušavaju da daju odgovore na pitanje:

– *Da li se studenti sa ka promenama orijentisanim aspiracijama razlikuju u svojim subjektivnim mislima svrhe, značenju ili životnoj satisfakciji u poređenju sa studentima koji su normativno orijentisani, dakle, koliko je prisutna orijentisanost darovitih aspiracijama ka promenama društva, kulture, okruženja, odnosno koliko je kod darovitih prisutna svrha kao moralno samoregulisavanje?*

Jedna od pretpostavki je da daroviti imaju aspiracije ka promenama orijentisanim ciljevima, da manifestuju svrsishodnost kao vid intrapersonalne darovitosti. Cilj istraživanja je da se sagleda u kojoj meri se samoregulisavanje u domenu aspiracija darovitih, koje se odnose na svrhu života, smisao, životnu satisfakciju razlikuje u odnosu na ostale studente iz uzorka. Sagledavano je koliko se

daroviti od drugih ispitanih razlikuju prema oblicima svrsishodnosti i da li se daroviti orijetisani aspiracijama razlikuju u svojim subjektivnim značenjima svrhe, ili životne satisfakcije. U istraživanju je učestvovalo 724 studenta – Filozofski fakultet u Novom Sadu (N=374), Učiteljski fakultet u Beogradu (N=73), Visoka škola strukovnih studija za vaspitače u Vršcu (N=53), Filozofski fakultet u Nišu (N=169) i Prirodno-matematički fakultet u Novom Sadu (N=55). Studenti sa prosečnim uspehom iznad 9,00 uzeti su kao potencijalno daroviti, kao kategorija koja se potvrdila akademskom uspešnošću (N=128; 17,7%). Kao instrument korišćena je modifikovana skala Likertovog tipa od S. Moran (2009), kako bi se procenilo u kojoj meri ispitanici osećaju da su pronašli smisao, da su identifikovali svrhu za koju misle da čini dobar smisao njihovog života. Manipulisanje varijablama radi njihove namerne promene nije činjeno, ali su statističkim analizama vršene statističke zamene za eksperimentalne kontrole. Takođe se pored empirijskog metoda kvantitet nastojao pretvoriti u kvalitet, da bi se našla veza ovih podataka sa teorijskim okvirom. Stoga je sintezom podataka u istraživanju u izvesnom smislu korišćen sistemski pristup. Osnovno opredeljenje za ovakav pristup našli smo u samim pojavama koje se istražuju, dakle, u kompleksnosti moralnosti i darovitosti, kao i u do sada još nedokučenom njihovom međuodnosu.

Zavisna varijabla odnosi se na: značenje koje studenti daju svrsi, odnosno šta podrazumevaju pod suštinom, smislom svoga života, a nezavisne su: pol, godina studija, fakultet i smer, uspeh na studijama, koje nisu sve u ovom prikazu uzete u obzir. Korišćena je metoda sistematskog neeksperimentalnog posmatranja. Od statističkih postupaka za nalaze koji se ovde prikazuju korišćen je Hi-kvadrat test nezavisnosti za utvrđivanje postojanje statistički značajne zavisnosti.

4. Nalazi i interpretacija

Kako je već u prethodnom delu teksta navedeno, ovde će biti uzeti u obzir samo nalazi jednog dela istraživanja, koji se odnose na pitanje:

– Kakve su razlike u pogledu konceptualizacije svrhe kao faktora moralne samoregulacije između studenata sa prosečnom ocenom iznad 9, dakle akademski darovite i studenata sa prosečnom ocenom ispod 9, a ovo obuhvata i pitanje: koliko je prisutna orijentisanost aspiracija darovitih ka promenama društva, kulture, okruženja, odnosno koliko je kod darovitih prisutna svrha kao samoregulisanje darovitih?

Dakle, posmatraće se samo nalazi koji se odnose na hipotezu kojom se posmatraju aspiracije darovitih ka promenama orijentisanim ciljevima, odnosno uverenje da daroviti manifestuju svrsishodnost kao vid intrapersonalne darovitosti. Stoga pretpostavke koja se dalje testiraju nalazima glase:

- Postoji statistički značajna razlika u pogledu moralne samoregulacije, odnosno izraženosti svrhe kao internog samo-regulatornog mehanizma koji pomaže da osoba vidi svoje doprinose svetu u korist akademski darovith studenata.
- Postoji statistički značajna razlika u pogledu konceptualizacije svrhe kao faktora moralne samoregulacije između studenata sa prosečnom ocenom

iznad 9, dakle akademski darovitih i studenata sa prosečnom ocenom ispod 9.

U nastavku će se prikazati rezultati sprovedenih Hi-kvadrat testova nezavisnosti koji pokazuju razlike između grupa studenata podeljenih na osnovu kriterijuma prosečna ocena na one koji imaju prosečnu ocenu iznad 9 i one koji imaju prosečnu ocenu ispod 9, čime se testira prva hipoteza, odnosno proverava izraženost svrhe kao internog samo-regulatornog mehanizma kod akademski darovitih studenata. A nalazi o razlikama u pogledu razumevanja svrhe postojanja života svedoče sledeće:

- Sprovedenim Hi-kvadrat testom nezavisnosti utvrđeno je postojanje statistički značajne zavisnosti na nivou 0,05 ($\chi^2= 14,552$; $p= 0,001$) između varijable *prosečna ocena ispitanika* i varijable *razumevanje svrhe postojanja života*. Utvrđen je mali uticaj ($V= 0,14$) prosečne ocene koju ispitanici postižu u toku studija na njihovo razumevanje svrhe postojanja života. Tako da bi se moglo zaključiti da ispitanici koji su na studijama ostvarili prosečnu ocenu iznad 9, odnosno akademski daroviti odgovaraju drugačije na pitanje o svrsi postojanja života od studenata koji su u toku studija ostvarili ocenu nižu od 9.

Tabela 1. *Vrednosti koje ukazuju na statističku značajnost i jačinu uticaja prosečne ocene*

Chi-Square Tests

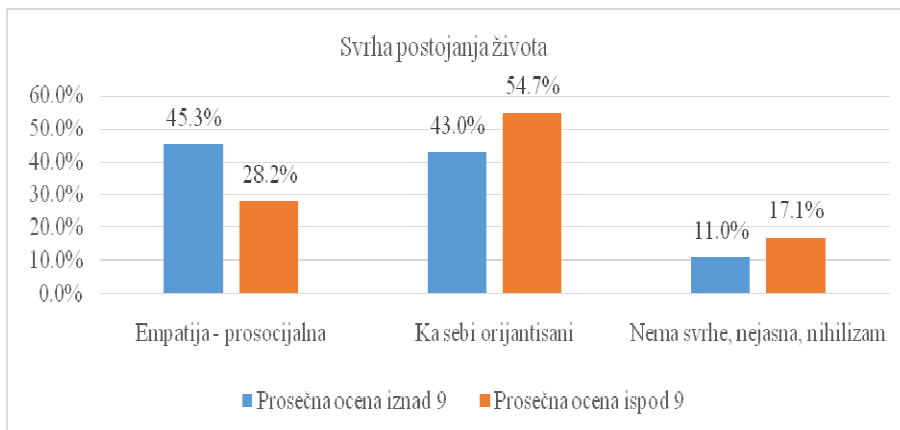
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	14,552 ^a	2	,001
Likelihood Ratio	13,911	2	,001
Linear-by-Linear Association	11,830	1	,001
N of Valid Cases	724		

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 20,69.

Symmetric Measures

	Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal Phi	,142	,001
Cramer's V	,142	,001
N of Valid Cases	724	

Prethodni nalazi i grafički prikaz koji sledi ispod ovoga teksta (v. grafik 1) svedoče o razlikama u načinu na koji daroviti u odnosu na studente koji se po uspehu nisu svrstali u ovu grupu *shvataju* situacije i moralne implikacije istih: kako vide smisao svog okruženja u šta se uključuje tolerancija, kreativnost i motivacija da se društvo ili kultura promene; imati cilj je, takođe, oblik intrapersonalne darovitosti, načina na koji akademski daroviti pojedinci vide smisao života uopšte, kao i svog životnog puta. Ovaj nalaz podupire nalaze malobrojnih istraživača posvećenih pitanjima moralne darovitosti (Michaelson, 2001).

Grafik 1. Prikaz razlike u pogledu razumevanja svrhe postojanja života između dve grupe ispitanika koje se razlikuju po postignutom uspehu u toku studija

Činjenica da su akademski daroviti mogli u većem broju u odnosu na druge ispitane studente da definišu svrhu svoga postojanja i da se u značajno većem broju ista odnosi na prosocijalnu empatiju potvrđuje pretpostavke o izraženosti samoshvatanja, razumevanja i davanja smisla budućem razvoju kod akademski darovitih u odnosu na ostale studente, dakle, imaju svrhu kojom kristališu i usmeravaju sopstveni razvoj; imaju sposobnost samoshvatanja, kojom integrišu ličnost (Damon, 2008; Moran, 2009b). Nalaz je u skladu i sa istraživanjima koja konstatuju da veliki broj osoba ne uspeva da dostigne ovu intrapersonalnu integraciju. Ovo se, kako je prethodno konstatovano, posebno odnosi na osobe koje su više okrenute ka ličnim ciljevima (lične koristi), a ne na ono što sami mogu da pruže drugima. Dakle, moglo bi se reći da druga istraživanja nalaze da većina dobro shvata sebe, ima definisane želje usmerene ka svojim potrebama, ali ne i prema drugima, u smislu potreba za doprinosom drugima (Gestdottir & Lerner, 2007), čime je, u stvari, nagoveštena, ako ne i definisana granica moralne darovitosti.

Kao što se iz grafa 1 vidi, prosocijalna empatija je kod akademski darovitih manifestna u 45,3% slučajeva, dakle ne kod svih, što je u skladu sa nalazima drugih istraživanja koja konstatuju da svrha, integrisana sa sve tri dimenzije nije uobičajena; istraživanja nalaze da samo 25% mladih ima svrhu kao oblik intrapersonalne darovitosti (Damon, 2008, prema: Moran, 2009a). Nalazi ovoga istraživanja konstatuju duplo veći broj ispitanih akademski darovitih sa izraženom svrhom, što ide u prilog hipotezi, jer se nalaz odnosi na darovite pojedince, dakle na selekcionisanu populaciju, a iza ovoga, nalaz bi se mogao posmatrati i iz ugla značaja kulturnih normi sredine u kojima su isti odrastali. Za ovakav zaključak nije beznačajno, kako se iz prethodnog grafa vidi, da broj studenata koji se nisu svrstali u darovite u ne malom broju (26,2%) ima izraženu prosocijalnu empatiju. Moglo bi se iza ovoga zaključiti da bi za neko novo istraživanje bilo značajno pitanje: koliki je udeo sredine u formiranju prosocijalne empatije. A u istraživanju čiji se deo ovde prikazuje posmatrane su i godine starosti, sazrevanje kao faktor manifestovanja

svrhe kao moralnog samo-regulatora i utvrđeno je postojanje statistički značajne zavisnosti, što je potvrda nalaza drugih istraživača o razvoju svrhe tokom života, kao i tvrdnje da adolescencija može biti kritičan period za manifestovanje svrhe (Damon, 2008), a i da je zavisna i od kulturnih normi.

Druga hipoteza testirana je Hi-kvadrat testom nezavisnosti. Utvrđeno je postojanje statistički značajne zavisnosti na nivou 0,01 ($\chi^2 = 36,657$; $p = 0,001$) između varijable *prosečna ocena ispitanika* i varijable *empatija*. Utvrđen je mali uticaj ($V = 0,23$) prosečne ocene koju ispitanici postižu u toku studija na njihovo shvatanje empatije. To znači da ispitanici koji su na studijama ostvarili prosečnu ocenu iznad 9 drugačije razumeju empatiju od studenata koji su u toku studija ostvarili ocenu nižu od 9, što je potvrda razlika u pogledu konceptualizacije svrhe kao faktora moralne samoregulacije u korist akademski darovitih studenata. Razlike u pogledu empatičnosti odnose se na sledeće:

Tabela 2. Tabela preuzeta iz SPSS-a sa vrednostima koje ukazuju na statističku značajnost i jačinu uticaja konceptualizacije empatije

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	36,657 ^a	10	,000
Likelihood Ratio	38,361	10	,000
Linear-by-Linear Association	32,618	1	,000
N of Valid Cases	724		

a. 4 cells (18,2%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,59.

Symmetric Measures

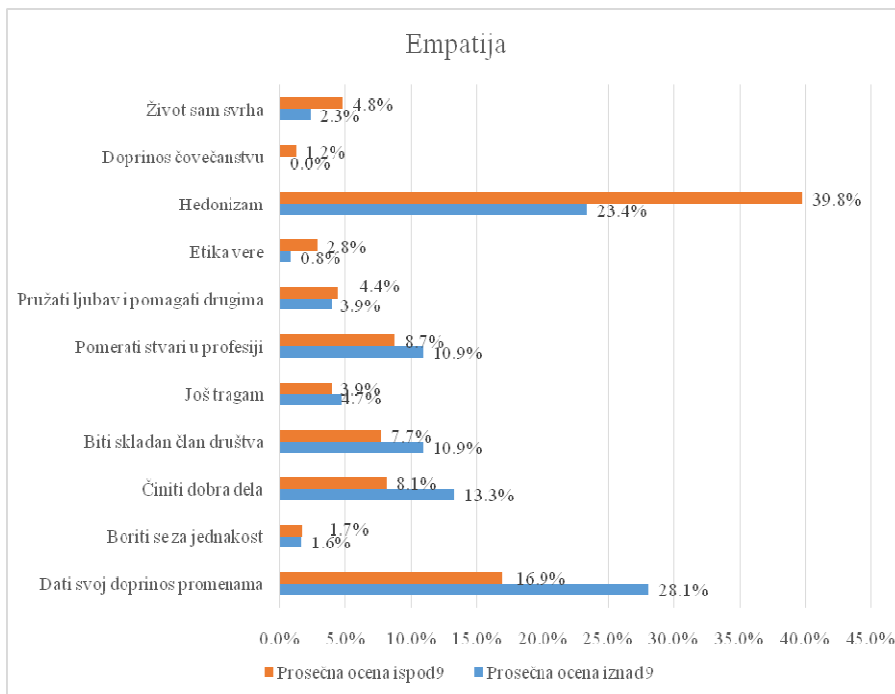
	Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal Phi	,225	,000
Cramer's V	,225	,000
N of Valid Cases	724	

Tabela 3. Prikaz razlike u pogledu razumevanja empatije između dve grupe ispitanika koje se razlikuju po postignutom uspehu u toku studija

Prosečna ocena * Empatija

	Empatija											Ukupno
	Dati svoj doprinos promenama	Boriti se za jednakost	Činiti dobra dela	Biti skladan član društva	Još traganam	Pomerati stvari u profesiji	Pružati ljubav, pomagati drugima	Etika vere	Hedonizam	Doprinos čovečanstvu	Život sam svrha	
Prosečna ocena iznad 9	36 28,1%	2 1,6%	17 13,3%	14 10,9%	6 4,7%	14 10,9%	5 3,9%	1 0,8%	30 23,4%	0 0,0%	3 2,3%	128 100,0%

ispod 9	86	10	42	42	22	49	27	19	258	9	32	596
	14,4%	1,7%	7,0%	7,0%	3,7%	8,2%	4,5%	3,2%	43,3%	1,5%	5,4%	100,0%
Ukupno	122	12	59	56	28	63	32	20	288	9	35	724
	16,9%	1,7%	8,1%	7,7%	3,9%	8,7%	4,4%	2,8%	39,8%	1,2%	4,8%	100,0%

Grafik 2. Prikaz razlike u pogledu konceptualizacije empatije između dve grupe ispitanika koje se razlikuju po postignutom uspehu u toku studija

Indikativno je, u prethodnim nalazima, to da se kod darovitih najjače manifestuje svest o potrebi angažovanja na promeni socijalne stvarnosti u užoj i široj okolini. Nasuprot ovome, kod studenata koji se nisu našli u ovoj kategoriji na prvom mestu po frekvenciji odgovora (39,8%) su oni koji su se mogli svrstati u hedonizam. Ovaj se nalaz slaže sa nalazima drugih istraživača koji govore o, relativno, malom broju individua sa izraženom svrhom, shvatanjem smisla života u prosocijalnom smislu, kako je prethodno pomenuto. Ako ovome dodamo sadržaj koji se odnosi na borbu za jednakost (1,6%) i pomeranje stvari u profesiji kao način promena društvene svesti (10,9%), onda to ukazuje da je broj darovitih sa izraženom prosocijalnom empatijom preko 50%. Ali iza ovoga stoji činjenica da je oko 27% studenata koji ne spadaju u grupu akademski darovitih, takođe, sa izraženom prosocijalnom empatijom, a ova činjenica potvrđuje potrebu da se u novom koraku

istraži doprinos sredinskih uticaja i drugih faktora, kako bi se sigurnije zaključivalo o značaju akademske darovitosti, odnosno o moralnoj samoregulaciji darovitih.

Zaključci

Među prezentovanim nalazima nameće se kao posebna, i kao takva vredna pominjanja u zaključcima, činjenica da nađena statistička značajnost razlika u korist akademske darovitih studenata nije tolika da bi se njeno pojavljivanje moglo dovoditi u vezu samo sa darovitošću.

Druga činjenica je, takođe, provokativna, a moglo bi se reći, spada u set istih pitanja, odnosno zahteva dodatne pretrage. Dakle, reč je o značajnom broju darovitih koji izražavaju prosocijalnu empatiju i svrhu u prosocijalnom smislu, smisao angažovanja u svetu, ne samo radi svoga komoditeta, za koju bi se moglo reći da ima karakteristike intrapersonalne sposobnosti, dakle, prisutna je orijentisanost darovitih aspiracijama ka promenama društva, kulture, okruženja, odnosno prisutna je svrha kao darovito samoregulisanje. A značaj ovoga svojstva otvara pitanje za dalja istraživanja u smislu traganja za načinima podsticanja razvoja ove intrapersonalne sposobnosti, jer nalazi drugih istraživača idu u pravcu tvrdnji da se svrhom i sposobnošću razjašnjavanja, kristališe pravac delanja, te svrha kristališe razvoj tako što integriše ličnost (Damon, 2008; Moran, 2009b; Quaglia & Cobb, 1996; Rathman, 2005). A iz ovoga ugla nalaz o broju ispitanih sa izraženom prosocijalnom empatijom (akademske darovitih preko 50%, kao i 27% ostalih studenata) govori o tome da većina prevaziđu sebe, odnosno da su usmereni onim što sami mogu da pruže drugima, a manje je onih koji su više okrenute ka ličnim ciljevima (lične koristi), a ne i prema drugima, u smislu potreba za doprinosom drugima (Gestdottir & Lerner, 2007), čime je, u stvari, nagoveštena, ako ne i definisana granica moralne darovitosti. Prethodna konstatacija ide u prilog mogućnosti da se ovaj nalaz može tumačiti činjenicom da se u uzroku nalazi visoko selekcionisana populacija, te da je, verovatno, mala razlika u kategorisanju ispitanika; između kategorije akademske darovitosti i ostalih može se razmišljati o opravdanosti da se traže i drugi kriterijumi za potvrdu darovitosti, jer se na studijama nailazi na visok nivo akademskih postignuća. Ovo i druga prethodno postavljena pitanja biće, verovatno, jasnija u prikazu kompetentnih nalaza istraživanja čiji je ovo samo jedan detalj. Ipak, nalazi na koje ovde stavlja akcenat u skladu su sa shvatanjima uloge svrhe u darovitosti kao izvanrednog i ponekad ranog postignuća u moralnoj upotrebi intrapersonalne inteligencije, pri čemu se svrha shvata kao aspekt intrapersonalne sposobnosti i određuje kao unutrašnji, samomotivacioni i samoodrživi vodič koji pomaže osobi da uvidi svoj doprinos svetu, kao i da su i brojni drugi studenti, a ne samo daroviti, dobro integrisane ličnosti.

Ostaje na kraju još jedno značajno pitanje vezano za činjenicu, koja se i u ovom istraživanju manifestovala, da unutrašnji moralni kompas nije lako odrediti, posebno zato što se ne možemo sigurno osloniti na izjave ispitanika, što je vrlo značajno metodološko pitanje. Potrebno je, dakle, imati sigurnije podatke o svim dimenzijama svrhe, kao i o drugim faktorima koji mogu biti značajni za formiranje svrhe. Bez jasno konceptirane i izražene namere ostale dimenzije, aktivnosti i

prosocijalni razlozi nisu dovoljni za zaključivanje o svrsi. Isto ovo važi i za ostale vidove operacionalizacije, a u tim okolnostima trebalo bi više pažnje posvetiti idiosikraziji kao značajnom faktoru koji se i iza ovih nalaza nazire.

Literatura:

- Bundick, M. J., Yeager, D. Y., King, P., & Damon, W. (2009). Thriving across the life span. In W. F. Overton & R. M. Lerner (Eds), *Handbook of lifespan human development*. New York: Wilney.
- Colby, A., & Damon, W (1992). *Some do care: Contemporary lives of moral commitment*. New York: Free Press.
- Damon, W. (2008). *The path to purpose: Helping our children find their calling in life*. New York: Free Press.
- Damon, W., Menon, J., & Bronk, K. C. (2003). The development of purpose during adolescence. *Applied Developmental Science*, 7(3), 119–128.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity, youth, and crisis*. New York: Norton.
- Fischer, K. W., & Pipp, S. L. (1984). Processes of cognitive development: Optimal level and skill acquisition. In R. J. Sternberg (Ed.), *Mechanisms of cognitive development* (pp. 45–80). New York: Freeman.
- Gardner, H. (1993). *Creating minds*. New York: Basic Books.
- Gardner, H. (1999). *Intelligence reframed: Multiple intelligences for the 21st century*. New York: Basic Books.
- Gestdottir, S. & Lerner, R. M. (2007). Intentional self-regulation and positive youth development in early adolescence: Findings from the 4-H study of positive youth development. *Developmental Psychology*, 43(2), 508–521.
- Gojkov, G. (2013). *Fragmenti visokoškolske didaktike*. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov”.
- Gojkov, G., Stojanović, A. (2017). *Didaktičke strategije i divergentna produkcija*. Beograd: SAO.
- Gojkov, G. (2008). *Metodološki problemi istraživanja darovitosti*. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača „Mihailo Palov”.
- Greenacre, P. (1956). Experiences of awe in childhood. *Psychoanalytic Study of the Child*, 11, 9–30.
- Harlow, L. L., & Newcomb, M. D. (1990). Toward a general hierarchical model of meaning and satisfaction in life. *Multivariate Behavioral Research*. 25(3), 387–405.
- Hart, D., & Fegley, S. (1995). Prosocial behavior and caring in adolescence: Relations to self-understanding and social judgment. *Child Development*, 66, 1346–1359.
- Kagan, J. (1989). *Unstable ideas*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Moran, S. (2009). Why MI? In J. Chen, S. Moran, & H. Gardner (Eds.), *Multiple intelligences around the world* (pp. 365–373). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Moran, S., & Gardner, H. (2006). Extraordinary cognitive development. In W. Damon (Series Ed.), D. Kuhn, & R. Siegler (Vol. Eds.), *Handbook of child psychology* (6th ed., Vol. 2, pp. 905–949). New York: Wiley.
- Moran, S., & Gardner, H. (2007). Hill, skill and will: A multiple intelligences perspective. In L. Meltzer (Ed.), *Understanding executive function: Implications and opportunities for the classroom* (pp. 19–38). New York: Guilford Press.
- Parks, S. (1986). *The critical years: The young adult search for a faith to live by*. New York: Harper & Row.

- Quaglia, R. J., & Cobb, C. D. (1996). Toward of theory of student aspirations. *Journal of Research in Rural Education*, 12 (3), 127–132.
- Rathman, K. (2005). Education, self-knowledge and life-planning: Why schools should help students decide "who" rather than just "what" they want to be. Unpublished thesis: University of London, Institute of Education.
- Renzulli, J. S. (2002). Expanding the conception of giftedness to include co-cognitive traits to promote social capital. *Phi Delta Kappan*, 84(1), 33–58.
- Ryan, R. M., & Connell, J. P. (1989). Perceived locus of causality and internalization: Examining reasons for acting in two domains. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(5), 749–761.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78.
- Ryff, C. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 1061–1069.
- Sternberg, J. R. et al. (1997): Creativity as investment, *California Management Review*, vol. 40, no. 1, 8–21.
- Walker, L. J., & Pitts, R. C. (1998). Naturalistic conceptions of moral maturity. *Developmental Psychology*, 34(3), 403–419.
- Zahn-Waxler, C., Radke-Yarrow, M., Wagner, E., & Chapman, M. (1992). Development of concern for others. *Developmental Psychology*, 28(1), 126–136.

Grozdanka Gojkov, PhD

Preschool Teacher Training College "Mihailo Palov", Vrsac
and Teacher Training Faculty University in Belgrade

PURPOSEFULNESS AS A TYPE OF INTRAPERSONAL GIFTEDNESS

Presented in this paper are the preliminary results of an experiment, the aim of which was purposefulness as a type of intrapersonal intelligence. In this framework, the answers to the following questions were sought: to what extent are aspirations of the gifted oriented towards changes in society, culture, the surroundings, i.e. to what extent is purpose present as a self-regulation tactic of the gifted. The assumption that the gifted have goal oriented aspirations and that they manifest purposefulness as a type of intrapersonal giftedness was used as a starting point. The goal of the study was to explore to what extent self-regulation in the domain of aspirations which refer to life purpose, meaning, life satisfaction differs in comparison to other students from the sample. It was compared how much the gifted in comparison to other subjects differ in regards to purposefulness and whether the gifted who are aspiration oriented differ in their forms of purposefulness or life satisfaction. The sample consisted of 724 students (Philosophical Faculty in Novi Sad (N = 374), Teacher Training Faculty University of Belgrade (N = 73), Preschool Teacher Training College "M. Palov" in Vrsac (N = 53), Philosophical Faculty in Nis (N = 169) and Mathematical Faculty in Novi Sad (N = 55). Students with the grade average above 9.00 were regarded as potentially gifted, as a category which has proven to be academically successful (N = 128, 17,7%). A modified scale from the Likert type from S. Moran (2009) was used to evaluate to what extent the participants feel that they have found meaning, that they have identified purpose which they believe comprises a satisfactory meaning of life for them. Gardner's understanding of intrapersonal ability forms the theoretical basis of the study, and the main findings refer to the following: established statistically significant difference exists in the favor of the gifted is not such that it could be brought into correlation with giftedness only.

Keywords: intrapersonal giftedness, moral self-regulation, purposefulness.